

Brussels Studies

La revue scientifique pour les recherches sur Bruxelles
/ Het wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over
Brussel / The Journal of Research on Brussels
Collection générale | 2023

Federale hoofdsteden en nationale culturele instellingen. Lessen voor Brussel uit de voorbeelden van Berlijn, Brasilia, Canberra en Ottawa

Capitales fédérales et institutions culturelles nationales. Leçons pour Bruxelles des exemples de Berlin, Brasilia, Canberra et Ottawa

Federal capitals and national cultural institutions. Lessons for Brussels from the examples of Berlin, Brasilia, Canberra and Ottawa

Arnaud Bouten et Karel Reybrouck

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/brussels/6776>

DOI : 10.4000/brussels.6776

ISSN : 2031-0293

Cet article est une traduction de :

Federal capitals and national cultural institutions. Lessons for Brussels from the examples of Berlin, Brasilia, Canberra and Ottawa - URL : <https://journals.openedition.org/brussels/6685> [en]

Autre(s) traduction(s) de cet article :

Capitales fédérales et institutions culturelles nationales. Leçons pour Bruxelles des exemples de Berlin, Brasilia, Canberra et Ottawa - URL : <https://journals.openedition.org/brussels/6759> [fr]

Éditeur

Université Saint-Louis Bruxelles

Référence électronique

Arnaud Bouten et Karel Reybrouck, «Federale hoofdsteden en nationale culturele instellingen. Lessen voor Brussel uit de voorbeelden van Berlijn, Brasilia, Canberra en Ottawa», *Brussels Studies* [Online], Algemeene collectie, nr 178, Online op 26 mars 2023, geraadpleegd op 26 mars 2023. URL: <http://journals.openedition.org/brussels/6776> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/brussels.6776>

Ce document a été généré automatiquement le 26 mars 2023.

Creative Commons - Attribution 4.0 International - CC BY 4.0
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Federale hoofdsteden en nationale culturele instellingen. Lessen voor Brussel uit de voorbeelden van Berlijn, Brasilia, Canberra en Ottawa

Capitales fédérales et institutions culturelles nationales. Leçons pour Bruxelles des exemples de Berlin, Brasilia, Canberra et Ottawa

Federal capitals and national cultural institutions. Lessons for Brussels from the examples of Berlin, Brasilia, Canberra and Ottawa

Arnaud Bouten et Karel Reybrouck

NOTE DE L'AUTEUR

Dit artikel is het resultaat van een onderzoekssamenwerking in het kader van het opleidingsonderdeel Joint Research Training van de onderzoeksmaster rechten aan de KU Leuven, gevolgd door Arnaud Bouten in het academiejaar 2020-2021.

Inleiding

- 1 Van oudsher gebruiken naties hun hoofdstad als uithangbord van de geschiedenis en het erfgoed van het land, waar ze een verhaal van eenheid en een gemeenschappelijk doel aan ophangen. Hoofdsteden spelen een fundamentele rol bij het smeden van nationale identiteiten. Dit verklaart waarom nationale overheden over de hele wereld bijzondere belangstelling hebben voor ruimtelijke ordening, grote infrastructuurwerken en bovenal het cultuurbeleid in hun hoofdstad [Paquette, 2019: 124].

- 2 Dat is ook het geval in Brussel, een “meervoudige” hoofdstad waar verschillende overheden tegelijk een cultuurbeleid voeren¹. De eerste en historisch ook actiefste speler is de Belgische overheid, die in de loop van de 19^e en 20^e eeuw verschillende nationale instellingen oprichtte in de hoofdstad. Daartoe behoren gerenommeerde onderzoekscentra, theaters en musea met een lange en rijke geschiedenis, zoals het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, het AfricaMuseum en het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. De tweede en derde regering die wegen op het cultuurbeleid in Brussel zijn die van de Vlaamse en de Franse Gemeenschap, die beide Brussel als hoofdstad hebben. Vanaf 1970 kwam er steeds meer decentralisatie en werd de bevoegdheid voor cultuur grotendeels overgedragen aan deze gefedereerde entiteiten. Sindsdien voeren de Vlaamse en de Franse Gemeenschap elk hun eigen cultuurbeleid voor Brussel, met de oprichting en financiering van hun eigen culturele instellingen. Later is de complexiteit van het Brusselse cultuurbeleidslandschap nog toegenomen, toen ook het Brussels Hoofdstedelijk Gewest enkele specifieke culturele bevoegdheden kreeg.
- 3 Culturele verschillen liggen aan de basis van deze opdeling in de Belgische institutionele structuur. Het is dan ook niet verwonderlijk dat verschillende bestuursniveaus zeggenschap willen over de toekomst van de federale culturele instellingen. Nu de federale overheid niet langer het voortouw neemt inzake cultuurbeleid, rijst de vraag wat er moet gebeuren met de federale culturele instellingen in de hoofdstad. De toekomst van deze federale instellingen is sinds de overdracht van de culturele bevoegdheden onduidelijk. Els Witte beschrijft deze instellingen als een heikele politieke kwestie:

“De tegenovergestelde visies op de plaats van deze instellingen in ons federale model komen met elkaar in botsing, de wederzijdse aanvallen worden heftiger en de betogen agressiever. [...] Dat we met betrekking tot de toekomst van deze instellingen in een belangrijke fase zijn beland, lijkt aannemelijk.” [Witte, 2015: 2].
- 4 Er vallen verschillende opties te overwegen voor de toekomst van de federale culturele instellingen. De radicaalste optie is de splitsing en overdracht van de nationale culturele instellingen naar de gemeenschappen, zoals gebeurde met de Plantentuin in Meise². De collecties in deze culturele instellingen zijn echter niet zomaar opsplitsbaar, omdat de werken vaak moeilijk aan één gemeenschap toe te wijzen zijn [Beumier en Brynaert, 2004: 5; Witte, 2015]. Minder vergaande voorstellen geven de gemeenschappen meer zeggenschap in het beheer van deze instellingen, maar laten hen wel hun federale status behouden [Witte, 2015]. Daarbij merken we op dat niet alleen de gemeenschappen een rol kunnen spelen. Sinds de zesde staatshervorming (2014) kan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ook zelf een eigen culturele agenda ontwikkelen. Aangezien alle federale instellingen in Brussel gevestigd zijn (met uitzondering van het AfricaMuseum in Tervuren), zal het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zeker mee aan tafel willen zitten. In het verleden zijn al creatieve oplossingen gevonden waarbij verschillende overheden samenwerkten, bijvoorbeeld in het geval van het Flageygebouw, vroeger gebruikt door de openbare omroepen VRT en RTBF. Het gebouw werd gerenoveerd en herbestemd via een gezamenlijke investering van de gemeenschappen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest [Nassaux, 2012; Witte, 2015].
- 5 Om een aanknopingspunt te bieden in het debat over de te volgen institutionele koers voor de federale culturele instellingen in Brussel, geeft dit artikel een vergelijkend overzicht van het federale cultuurbeleid in andere federale hoofdsteden. Deze oefening kan nieuwe invalshoeken bieden in het debat over de toekomst van de federale

culturele instellingen. Voordat we de situatie in andere federale hoofdsteden concreet schetsen, ontwikkelen we eerst het analytisch kader voor de vergelijking.

1. Analytisch kader

- 6 Om het culturele beleid in verschillende federale hoofdsteden te kunnen vergelijken, werken we eerst een analytisch kader uit. Het door Bonet en Négrier ontwikkelde kader vormt een geschikt voorbeeld voor deze vergelijking en analyses. Hun kader is gebaseerd op vijf grote pijlers voor overheidsanalyse: de institutionele configuratie, de interventie-instrumenten, de bevoegdheidsverdeling per bestuursniveau, de lobbycapaciteit van actoren en hun logica's, en de prioriteiten, doelstellingen en waarden van het cultuurbeleid [Bonet en Négrier, 2011]. Dit artikel onderzoekt de bevoegdheidsverdeling met betrekking tot nationale culturele instellingen in federale hoofdsteden, en richt zich daarmee dus uitsluitend op de derde pijler van Bonet en Négrier.
- 7 De verdeling van bevoegdheden per bestuursniveau garandeert de mate van autonomie waar elk bestuursniveau recht op heeft. Dit inzicht brengt ons bij een tweede analytisch kader: de classificatie van federale hoofdsteden volgens de mate van autonomie die ze genieten, zoals uitgewerkt door Van Wynsberghe. Zij onderscheidt drie manieren om een hoofdstad te organiseren, telkens met een andere mate van autonomie: de hoofdstad onder de jurisdictie van een staat, het federaal district en de stadstaat [Van Wynsberghe, 2003: 65-68; Van Wynsberghe, 2014: 323-326; Rowat, 1970: 349-353]. In het eerste model is de hoofdstad een stad zoals elke andere in het land, die ook zo wordt bestuurd. Een federaal district is een gefedereerde entiteit met een bijzonder statuut binnen de federatie, met name omdat deze entiteit minder bevoegdheden en minder autonomie heeft dan de andere gefedereerde entiteiten. Daartegenover staat de stadstaat, die qua bevoegdheden en autonomie op gelijke voet staat met de andere gefedereerde entiteiten. Elke hoofdstad in ons overzicht behoort tot een van deze drie categorieën.
- 8 Daarnaast gebruiken we een classificatietool die beschreven staat in het baanbrekende werk van Paquette, *Cultural Policy and Federalism*, namelijk de mate van (de)concentratie van federale culturele instellingen [Paquette, 2019: 134-138]. In sommige federaties zijn nagenoeg alle federale culturele instellingen geconcentreerd in de hoofdstad (zoals in Brussel het geval is). In andere gevallen zijn in de hoofdstad slechts enkele federale culturele instellingen te vinden en is de rest verspreid over het hele land.
- 9 Hierna onderzoeken we het federale cultuurbeleid in de steden Berlijn (Duitsland), Brasilia (Brazilië), Canberra (Australië) en Ottawa (Canada) en keren we uiteindelijk terug naar Brussel. We beschrijven het wettelijke en institutionele kader van het federale cultuurbeleid in deze steden aan de hand van (grond)wettelijke normen, beleidsdocumenten en wetenschappelijke publicaties. Deze steden hebben allemaal een verschillende positie binnen het analysekader. Berlijn is een stadstaat met “gedeconcentreerde” federale culturele instellingen, Brasilia is een federaal district met “gedeconcentreerde” federale culturele instellingen, Canberra is een federaal district met “geconcentreerde” federale culturele instellingen en Ottawa is een stad onder de jurisdictie van een provincie met geconcentreerde federale culturele instellingen. Brussel ten slotte is een stadstaat met “geconcentreerde” federale culturele instellingen. Als de analyses van het federale cultuurbeleid in deze

hoofdsteden nieuwe inzichten bieden of bepaalde tendensen blootleggen (vooral omdat al deze modellen op een verschillende manier passen binnen het analytisch kader), levert dit hopelijk nuttige inzichten op voor het debat over het federale cultuurbeleid in Brussel, en kan het een vertrekpunt zijn voor bijkomend onderzoek.

2. Cultuurbeleid in federale hoofdsteden

2.1. Berlijn, een stadstaat gericht op (inter)nationale promotie ten koste van het lokale, stedelijke culturele leven?

- 10 Na de hereniging van Duitsland werd de hoofdstad verplaatst naar Berlijn, officieel een deelstaat van de Duitse *Bund*, en volgens de typologie van Van Wynsberghe een stadstaat [Van Wynsberghe, 2014: 324-326]. Ondanks recente evoluties in de richting van centralisatie van de macht in Duitsland blijft het grootste deel van de bevoegdheden met betrekking tot culturele aangelegenheden op het niveau van de deelstaten (*Länder*) [Burns en Van der Will, 2003: 134; Die Beauftragte der Bundesregierung für Kultur und Medien (BKM), 2018: 4; Paquette, 2019: 39]³. In de stadstaat Berlijn is het bovenal de deelstaatregering, de senaat, die verantwoordelijk is voor het cultuurbeleid [Anheier en Isar, 2008: 164; Paquette, 2019: 140-141]⁴.
- 11 Aangezien de Duitse nationale culturele instellingen “gedeconcentreerd” zijn, is het aantal federaal ondersteunde instellingen in de hoofdstad relatief beperkt. Twee opmerkelijke voorbeelden zijn het Deutsches Historisches Museum en het Jüdisches Museum Berlin. Andere nationale instellingen zijn te vinden in de voormalige hoofdstad Bonn en in andere grote steden zoals München, Leipzig en Frankfurt [Paquette, 2019: 135].
- 12 Dat betekent echter niet dat de federale steun voor cultuur in de hoofdstad verwaarloosbaar is. De Duitse grondwet stelt dat de vertegenwoordiging van de natie als geheel in de hoofdstad een taak is die de *Bund* moet naleven⁵. In 2001 werd een *Hauptstadtkulturvertrag* (hoofdstadcultuurverdrag) gesloten tussen de bondsregering en de deelstaat Berlijn. Dat verdrag resulteerde in een jaarlijkse bijdrage aan het cultuurbeleid van Berlijn van 600 miljoen euro door de bondsregering (vanaf 2017) [Anheier, Merkel en Winkler, 2021: 13]. Het verdrag erkent dat bepaalde instellingen in de hoofdstad niet louter een regionale, maar eerder een (inter)nationale missie hebben [Burns en Van der Will, 2003: 148]. De federale overheid financiert ook het cultuurbeleid van Berlijn via het zogenaamde Annelies Verbiest2023-03-15T09:05:00AVHauptstadtkulturfonds (hoofdstadcultuurfonds) [Die Beauftragte der Bundesregierung für Kultur und Medien, 2018: 5]. Dit fonds werkt als een kunstraad die de kunstgemeenschap in de hoofdstad rechtstreeks ondersteunt [Paquette, 2019: 140-141].
- 13 Anderzijds wijzen sommige auteurs op de nadelen van de sterke betrokkenheid van de federale overheid bij het culturele leven in Berlijn. Zij stellen dat de focus daardoor komt te liggen op grote culturele projecten (bv. de renovatie van het Museuminsel of de bouw van het Humboldt Forum), zonder erbij stil te staan of die wel passen in het culturele landschap van Berlijn. Kleine, niet-geïstitutionaliseerde culturele actoren en kunstproducenten worden schromelijk over het hoofd gezien. In totaal ontvangen zij minder dan twee procent van het jaarlijkse culturele budget voor projectfinanciering van de cultuurafdeling van de Berlijnse senaat [Merkel, 2016]. Men kan zich dan de

vraag stellen of de (inter)nationale promotie van de stad niet ten koste gaat van het lokale, stedelijke culturele leven [Rapp, 2012; Anheier, Merkel en Winkler, 2021: 27]⁶.

- 14 Ook in andere *Länder* van de Duitse *Bund* weerklinken kritische stemmen. Men verwijt de federale overheid dat ze te veel investeert in het cultuurbeleid in de hoofdstad, terwijl andere steden het zonder dergelijke investeringen in hun culturele infrastructuur moeten stellen [Merkel, 2016]. Deze kritiek gaat er echter van uit dat een federale regering geen specifieke rol te vervullen heeft in het cultuurbeleid van de hoofdstad; een veronderstelling die meteen onderuit wordt gehaald als we naar andere federale hoofdsteden kijken. Zoals de volgende casestudy's zullen aantonen, neemt de federale overheid deze rol altijd in zekere mate op.

2.2. Brasilia, een geconstrueerd federaal district dat de culturele eenwording symboliseert

- 15 In Brazilië is de verdeling van culturele bevoegdheden verankerd in de federale grondwet: de wetgevende bevoegdheden inzake cultuur worden gedeeld door de federatie, de deelstaten en de gemeenten⁷. In de grondwet wordt expliciet vermeld dat het behoud van cultureel erfgoed de taak is van de gemeenten, aangezien op dat niveau de historische en culturele waarde het meest tastbaar is⁸. Voor de meeste aspecten van het cultuurbeleid bestaat er echter geen strikte bevoegdheidsverdeling, waardoor verschillende regeringen gelijktijdig bepaalde bevoegdheden uitoefenen, met de federale hiërarchie als enige beperking [Pontes de Araujo en Villaroya, 2020].
- 16 “Om de volledige uitoefening van culturele rechten en toegang tot de bronnen van de nationale cultuur te verzekeren voor iedereen”⁹ schrijft de grondwet voor dat er een *Plano Nacional de Cultura* (nationaal cultuurplan) aangenomen moet worden. Dat is een meerjarenplan “gericht op de culturele ontwikkeling van het land en de integratie van overheidsinitiatieven”¹⁰. In deze bepalingen wordt het cultuurbeleid dus vastgelegd als een verplichting voor de federale overheid.
- 17 In het Braziliaanse cultuurbeleid worden verschillende soorten regelgevende interventies toegepast, afhankelijk van de aard van de activiteiten in kwestie. De meeste vallen onder de bevoegdheid van de federale overheid. Op budgettair vlak wordt het cultuurbeleid hoofdzakelijk gevoerd op het niveau van de gemeenten en de deelstaten, die samen goed zijn voor ongeveer 80 % van de overheidsuitgaven voor cultuur. Daaruit blijkt het gedecentraliseerde karakter van het Braziliaanse model, waarin territoriale autoriteiten de meeste verantwoordelijkheid voor cultuur op zich nemen [Pontes de Araujo en Villaroya, 2020]. Toch speelt de federale overheid een leidende rol in het Braziliaanse cultuurbeleid: de deelstaten en gemeenten ontleen aan artikel 23 en 24 van de grondwet enkel het recht om deel te nemen aan de uitvoering van het federaal vastgelegde cultuurbeleid [Paquette, 2019: 53-54]¹¹. Het cultuurbeleid in Brazilië wordt dus “nationaal vastgelegd en regionaal uitgevoerd” [Paquette, 2019: 188]. Dat is weinig verrassend, gezien de geschiedenis van sterke centralisatie van de macht in Brazilië [Selcher, 1989].
- 18 In de federale hoofdstad Brasilia lijken deze bevindingen echter niet op te gaan. Brasilia is een kunstmatig aangelegde hoofdstad, die eind jaren 1950 opgericht werd als een federaal district [Kaufmann, 2020: 1170]. De creatie van een nieuwe hoofdstad uit het niets in het Braziliaanse achterland was gestoeld op een idee van culturele unificatie: “de eenwording van de stedelijke, eurocentrische kust met het autochtone binnenland”

[Stierli, 2013: 10]. Het feit dat Brasilia een jonge, kunstmatig aangelegde stad is, verklaart mede het geringe aantal nationale culturele instellingen dat er gevestigd is [Paquette, 2019: 128]¹². De overgrote meerderheid van de nationale culturele instellingen is nog steeds gevestigd in de voormalige hoofdstad, Rio de Janeiro [Paquette, 2019: 133 en 136].

- 19 Volgens de categorisering van Van Wynsberghe veronderstelt een federaal district een machtsverhouding van de federale overheid op het grondgebied van dit district, dat zelf een variabele autonomie behoudt [Van Wynsberghe, 2014: 323-324. Zie Kaufmann, 2020: 1191]. Inzake cultuurbeleid lijkt de autonomie van Brasilia vrij groot: er is een *Secretaria de Estado de Cultura do Distrito Federal* – een secretariaat vergelijkbaar met een ministerie van cultuur – gevestigd in de hoofdstad. Anders dan in de rest van het land heeft de federale regering dit lokale bestuur een aanzienlijke autonome bevoegdheid gegeven om de nationale culturele instellingen in Brasilia te beheren. Als zodanig “belichaamt de hoofdstad een nationale missie in haar lokale bestuur” [Paquette, 2019: 138]. Tegelijkertijd beoogt dit lokale bestuur de creatie van “een cultuuraanbod dat duidelijk regionaal is” [Paquette, 2019: 143. Zie ook Paquette, 2019: 127]. We kunnen besluiten dat de culturele instellingen in Brasilia van nationaal belang zijn, maar op lokaal niveau beheerd worden.

2.3. Canberra, waar federale culturele instellingen geconcentreerd zijn, maar intergouvernementele samenwerking ontbreekt

- 20 Volgens de Australische grondwet behouden de staten de wetgevende bevoegdheden die ze hadden voordat ze lid werden van de federatie¹³. De culturele bevoegdheden worden bijgevolg gedeeld door het federale niveau en het staatsniveau, wat noopt tot intergouvernementele samenwerkingsmechanismen. De staten spelen een leidende rol in deze samenwerkingsmechanismen in vergelijking met het federale niveau [Paquette, 2019: 48-49]. Vanaf 1985 vond de samenwerking plaats in de Cultural Ministers Council (CMC), waar ook het Australisch Hoofdstedelijk Territorium – het district dat Canberra omvat – vertegenwoordigd was [Kyne en Morton, 2017: 5]. Omdat de CMC zich voornamelijk richtte op regionale zaken en belangen, werd deze raad in 2012 vervangen door de Meeting of Cultural Ministers (MCM), met een sterkere focus op Australische, landelijke culturele kwesties. Recent zijn er besprekingen gehouden over de mogelijke ontbinding van de MCM als forum waar de ministers van Kunst elkaar ontmoeten [Meeting of Cultural Ministers, 2020: 2].
- 21 Toen de Australische federatie in 1901 werd opgericht, hadden de verschillende staten elk al hun eigen culturele instellingen, waarvan sommige dateerden uit het begin van de 19e eeuw¹⁴. In de naoorlogse periode kreeg de federale overheid geleidelijk aan meer belangstelling voor cultuurbeleid. De twee grote beweegredenen daarvoor waren de ontwikkeling van een rijk cultureel leven in de hoofdstad en de herdenking van de tweehonderdste verjaardag van de tweede aankomst van James Cook in Australië in 1770. De National Gallery, de National Library en het National Museum of Australia werden opgericht tussen 1968 en 1980. In tegenstelling tot Brazilië, waar slechts een beperkt aantal nationale culturele instellingen ondergebracht werden in de nieuw aangelegde hoofdstad Brasilia, zijn tal van culturele instellingen geconcentreerd in Canberra¹⁵. Deze instellingen spelen een sleutelrol in het behoud en de voorstelling van de Australische geschiedenis en cultuur, en in het uitdrukken en verkennen van de

Australische nationale identiteit. Bovendien dragen ze bij aan de economie van het Australisch Hoofdstedelijk Territorium (grotendeels via toerisme) [Joint Standing Committee on the National Capital and External Territories, 2019: 7-22].

- 22 Het statuut van Canberra als federaal district veronderstelt een machtsverwicht van de federale overheid op het grondgebied van het district, dat zelf een variabele autonomie behoudt [Van Wynsberghe, 2014: 323-324. Zie Kaufmann, 2020: 1191]. Niettemin geniet het bestuur van het Australisch Hoofdstedelijk Territorium een hoge mate van autonomie op het vlak van culturele aangelegenheden. Zo is een autonoom ministerie er verantwoordelijk voor Kunst en Cultuur¹⁶. De nationale culturele instellingen van Canberra zijn echter uitsluitend verantwoording verschuldigd aan de Australische regering en het parlement van het Gemenebest voor hun strategische koers, hun bestuur en hun gebruik van financiële, fysieke en menselijke hulpbronnen gefinancierd door de overheid [Joint Standing Committee on the National Capital and External Territories, 2019: 63].
- 23 In 2019 heeft het Joint Standing Committee on the National Capital and External Territories van het parlement van het Gemenebest een grootschalig onderzoek uitgevoerd naar de nationale instellingen van Canberra. Uit dat onderzoek bleek dat de regering van het Australisch Hoofdstedelijk Territorium niet over een formeel kanaal beschikt om in dialoog te gaan met de (directeurs van de) nationale culturele instellingen. Dit belemmert de ontwikkeling van gemeenschappelijke doelen en strategieën ter bevordering van deze instellingen, die beschouwd worden als de grootste culturele troeven van Canberra [Joint Standing Committee on the National Capital and External Territories, 2018]. In het eindrapport van het onderzoek wordt gesteld dat de Australische regering een nieuwe overlegstructuur zou moeten creëren, bestaande uit hooggeplaatste vertegenwoordigers van elke instelling en van de National Capital Authority en de regering van het Australisch Hoofdstedelijk Territorium. Deze structuur zou het mogelijk maken om een collectieve strategische planning en beleid te ontwikkelen, om de efficiëntie te verhogen (bv. door middelen te delen) en om gezamenlijk te lobbyen, te onderhandelen en marketingcampagnes te voeren [Joint Standing Committee on the National Capital and External Territories, 2019: xviii].

2.4. Ottawa: federaal cultuurbeleid in de hoofdstad weerspiegelt nationale cultuur, kunst en erfgoed

- 24 In Canada worden de bevoegdheden inzake cultuurbeleid gedeeld tussen de federale en subnationale bestuursniveaus [Paquette, 2019: 49]. Er zijn parallellen te trekken met Australië, want ook hier begon het federale niveau pas op een bepaald moment interesse te tonen. Het subnationale niveau had al bloeiende culturele instellingen vóór de federatie, en het federale bestuur ging het cultuurbeleid pas ernstig nemen vanaf de jaren 1960, in navolging van de federale Commissie van Massey (1949-1951), die voor een sterkere federale aanwezigheid in het cultuurbeleid pleitte. De drijfveer voor deze plotse betrokkenheid was de angst voor de “veramerikanisering” die om zich heen greep in de privésector door de verspreiding van “massacultuur” [Upchurch, 2007: 241; Paquette, 2008: 298; Paquette, 2019: 87-88]. Een belangrijk kantelpunt kwam er in 1967, het eeuwfeest van de Canadese federatie, toen de federale regering enkele belangrijke nationale culturele instellingen oprichtte in de hoofdstad [Paquette, 2019: 34-35]¹⁷.

- 25 Ottawa, de federale hoofdstad van Canada, valt onder de jurisdictie van een subnationale entiteit, namelijk de provincie Ontario [zie Van Wynsberghe, 2014: 326]. Als locatie waar de federale openbare diensten van Canada gevestigd zijn, geniet Ottawa een zekere voorkeursbehandeling van de federale overheid. Maar de stad is wel hoofdzakelijk onderworpen aan het beleid en de normen van de provincie Ontario [Paquette, 2019: 43].
- 26 Ottawa was een klein stadje met amper 10 000 inwoners toen het in 1857 de hoofdstad van de nieuw gevormde Canadese federatie werd [Gordon, 1998: 276]. Het culturele leven was er zo goed als onbestaand, wat politici ertoe aanzette om te ijveren voor de oprichting van culturele instellingen in de hoofdstad [Paquette, 2019: 129]. Vanaf de jaren 1980 gingen er echter steeds meer stemmen op om nationale culturele instellingen buiten de hoofdstad te vestigen – en dus te “deconcentreren” – in steden als Halifax en Winnipeg [Paquette, 2019: 131, 138]. Aldus hoopte men de cultuur te democratiseren en een groter aantal mensen toegang te geven tot nationale culturele instellingen [Paquette, 2010: 385].
- 27 Niettemin evolueerden de zaken in Ottawa net als in Canberra: nationale culturele instellingen werden geconcentreerd in de nationale hoofdstedelijke regio om zo de cultuur, de kunst en het erfgoed van het land te weerspiegelen [Paquette, 2019: 133]. Bepaalde collecties werden zelfs overgebracht uit andere steden [Paquette, 2010: 379; Paquette, 2019: 137-138]. Wegens de hoge concentratie van nationale culturele instellingen en de uitgebreide federale steun aan de hoofdstad heeft het provinciebestuur van Ontario beslist om ter compensatie meer middelen toe te wijzen aan andere steden. Dit blijkt een negatieve invloed gehad te hebben op de lokale cultuur in de hoofdstad [Agnew, 2016: 204-205], zoals we eerder ook zagen in Berlijn.
- 28 Kortom, de belangrijkste actoren op het vlak van cultuurbeleid in Ottawa zijn de lokale overheden (waarbij de provincie haar beleid concentreert op andere gebieden/steden), terwijl de federale overheid middelen heeft gecreëerd om deel te nemen aan dit lokale cultuurbeleid omdat ze veel belang hecht aan de ontwikkeling van de nationale culturele instellingen in de hoofdstad. Een voorbeeld daarvan is de oprichting van de National Capital Commission in 1899. Via deze commissie kan de federale overheid projecten en instellingen in en rond de hoofdstad financieren en subsidiëren, in lijn met haar beleidsdoelstellingen [Paquette, 2019: 144].

2.5. Brussel, een “meervoudige” hoofdstad met weinig gestroomlijnde intergouvernementele samenwerking rond cultuurbeleid

- 29 Vóór de eerste Belgische staatshervorming (1970) werd het cultuurbeleid in de hoofdstad door de nationale overheid gevoerd. Sindsdien is het grootste deel van het cultuurbeleid overgeheveld naar de gefedereerde entiteiten, maar de federale regering behoudt wel de controle over de nationale culturele instellingen. Die zijn geconcentreerd in Brussel, met als enige uitzondering het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren (nu omgedoopt tot het AfricaMuseum).
- 30 Het Belgische federaliseringsproces wordt gekenmerkt door een steeds voortschrijdende decentralisatie van bevoegdheden, met als resultaat dat de

bevoegdheden voor het cultuurbeleid in de hoofdstad tegenwoordig gedeeld worden door allerlei verschillende actoren.

- 31 Ten eerste hebben de Vlaamse en de Franse Gemeenschap culturele bevoegdheden gekregen in de stad Brussel¹⁸. Dit leidde tot de ontwikkeling van een duidelijk Vlaams en Frans cultuurbeleid in de hoofdstad. Bovendien hebben in Brussel de gemeenschappen elk een gedecentraliseerde instelling onder hun controle, namelijk de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) en de Commission communautaire française (COCOF). Deze commissies fungeren als “tussenniveaus” die de culturele wetgeving van hun respectievelijke gemeenschappen aanpassen aan de specifieke eigenheden van Brussel. Deze tussenniveaus maken het mogelijk om rekening te houden met de tweetalige en multiculturele aard van Brussel, in tegenstelling tot de eentalige, homogene gebieden waarvoor de communautaire wetgeving in de eerste plaats is uitgewerkt.
- 32 Ten tweede heeft het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met de zesde staatshervorming¹⁹ enkele specifieke culturele bevoegdheden gekregen. In tegenstelling tot de gemeenschappen, die geacht worden beleid te voeren voor “hun eigen gemeenschappen” in Brussel, is het Brussels Hoofdstedelijk Gewest verantwoordelijk voor culturele aangelegenheden die niet specifiek gericht zijn op de ene of de andere gemeenschap, maar die de hele Brusselse bevolking aangaan. De bevoegdheden van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn echter beperkt, want ze betreffen alleen wat van “gewestelijk belang” is, in tegenstelling tot wat van (inter)nationaal belang is. Waar de scheidingslijn tussen deze belangen ligt, is eerder onduidelijk [cf. Velaers 2014]. Het nieuwe museum voor moderne en hedendaagse kunst (“KANAL”) is een product van het cultuurbeleid van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Aangezien de federale regering niet bereid was om haar collectie moderne en hedendaagse kunst tentoon te stellen in een nieuw gewestelijk museum, ook al is deze collectie sinds 2011 in opslag [Vallet, 2018], is KANAL een tienjarige samenwerkingsovereenkomst aangegaan met het Centre Pompidou in Parijs, onder andere om kunstwerken te lenen.
- 33 Daarnaast zijn er nog de negentien gemeenten die samen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vormen. Ook zij hebben specifieke bevoegdheden om het (plaatselijke) culturele leven te ontwikkelen. Daartoe behoren lokale culturele centra en bibliotheken, waarvan er vaak twee per gemeente zijn: een voor de Nederlandstalige en een voor de Franstalige inwoners²⁰.
- 34 Dit legt een ingewikkelde institutionele structuur bloot, die misschien zelfs complexer is dan in de eerder besproken hoofdsteden vanwege de rol van tweetalig Brussel als een gedeelde, meervoudige hoofdstad. Er is ook een opvallend gebrek aan overlegstructuren waarin verschillende overheden hun cultuurbeleid zouden kunnen coördineren of stroomlijnen. In Brussel, zo wordt wel eens gezegd, werkt iedereen “op zijn eigen eiland”. De enige bestaande samenwerkingsstructuren zijn eerder ad hoc, of niet specifiek gericht op cultuurbeleid. Een voorbeeld van ad-hocsamenwerking is het Cultureel Samenwerkingsakkoord van 7 december 2012²¹, dat enkel de Vlaamse en de Franse Gemeenschap samenbrengt. Het doel ervan is om de organisatie van “gemeenschapsoverschrijdende” culturele projecten te vergemakkelijken en zo het eigen cultuurbeleid van de gemeenschappen te overstijgen, om te komen tot culturele activiteiten voor de hele Brusselse bevolking [cf. Lowies en Schrobiltgen, 2016]. Een voorbeeld van samenwerking die niet enkel gericht is op cultuur is het samenwerkingsakkoord Beliris²², dat betrekking heeft op bepaalde initiatieven om de

internationale rol en de hoofdstedelijke functie van Brussel te bevorderen. Bij deze samenwerkingsstructuur zijn enkel de federale overheid en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest betrokken.

- 35 Kortom, er is in Brussel geen vastomlijnd cultuurbeleid waarbij alle bevoegde overheden betrokken zijn, laat staan dat ze dezelfde koers varen. De samenwerking gebeurt ad hoc en nooit overkoepelend, waardoor een geïntegreerde visie op het cultuurbeleid in Brussel ontbreekt [Genard, Corijn, Francq en Schaut, 2009; Romainville, 2015: 1584-1586]. Dat geldt ook voor de nationale culturele instellingen die binnen de portefeuille van de federale overheid vallen. Het gebrek aan samenwerking tussen de verschillende bevoegde autoriteiten met betrekking tot deze instellingen wordt al lang als problematisch beschouwd [Raad voor Cultuur 2005; Belgische Senaat, 2014]. Bovendien beschuldigt men de federale regering ervan dat ze haar opdracht om deze instellingen en hun collecties te beheren slechts minimaal vervult [Vuye en Wouters, 2018: 166].

Belangrijkste conclusies voor Brussel

- 36 In België worden steeds meer bevoegdheden overgeheveld naar de deelgebieden, en dat maakt het toekomstige statuut van de federale culturele instellingen in Brussel onzeker. Om het politieke debat te verbreden, vergelijken we in dit artikel de institutionele configuratie van nationale culturele instellingen in verschillende federale hoofdsteden. Voortbouwend op het kader van Bonet en Négrier bestuderen we de grondwettelijke verdeling van bevoegdheden en samenwerkingsmechanismen tussen regeringen, specifiek met betrekking tot het nationale culturele beleid in de federale hoofdsteden Berlijn, Brasilia, Canberra, Ottawa en Brussel.
- 37 Het is niet verwonderlijk dat er tussen federale landen aanzienlijke verschillen bestaan op het vlak van de organisatie, de traditie en de uitwerking van het nationale cultuurbeleid. Canada en Australië, allebei voormalige delen van het Britse rijk, werden gevormd door de vereniging van zelfbesturende koloniën die op het moment van hun eenwording al een goed ontwikkelde culturele sector hadden. Aangezien er al musea, bibliotheken en andere culturele instellingen op deelstaatsniveau bestonden, waren de deelstaatregeringen beter in staat dan de pas opgerichte federale regering om culturele aangelegenheden te regelen. Zoals Paquette echter opmerkt, hebben processen van natievorming binnen federaties ingrijpende gevolgen voor het statuut, de missie en de financiering van culturele instellingen in de hoofdstad [Paquette, 2019: 33-41]. In een poging om een gevoel van nationale identiteit te creëren, ontstond zowel in Australië als in Canada geleidelijk aan een federaal cultuurbeleid [Paquette, 2019: 37]. Aan de andere kant van het spectrum, in het centrifugale multinationale systeem van België, zijn de nationale culturele instellingen ouder dan het federaliseringsproces. Toen de culturele bevoegdheden overgeheveld werden naar de gemeenschappen, bleken deze nationale instellingen niet zomaar opsplitsbaar volgens de communautaire logica. Budgettaire beperkingen en politieke meningsverschillen over de toekomst van de nationale culturele instellingen verklaren de schijnbare federale nalatigheid en het ontbreken van een geïntegreerde, ambitieuze langetermijnstrategie voor deze instellingen [Witte, 2015]. Hierbij moet worden opgemerkt dat herdenkingen als katalysator kunnen dienen voor de ontwikkeling van een federaal cultuurbeleid in de hoofdstad, zoals de Bicentennial in Australië (1970) en de Centennial in Canada (1967).

Dat kan dus interessant zijn in de aanloop naar de tweehonderdste verjaardag van de Belgische Revolutie in 2030, zeker nu Brussel zich kandidaat heeft gesteld als Culturele Hoofdstad van Europa in 2030.

- 38 Een eerste conclusie uit ons vergelijkend overzicht is dat *de federale overheid steevast een rol speelt in het cultuurbeleid in de hoofdstad*. Zelfs in federale systemen waar culturele aangelegenheden traditioneel het domein zijn van de deelstaten of van privéactoren, heeft de federale overheid in de loop der tijd een nationaal cultuurbeleid uitgewerkt. Deze trend wordt niet alleen waargenomen in de hierboven besproken federaties, maar ook in de Verenigde Staten [zie bv. Wyszomirski, 2004: 479-480]. De federale regering van de Verenigde Staten heeft historisch gezien het beheer van culturele aangelegenheden overgelaten aan staten en privéactoren, maar heeft intussen wel federale instellingen in Washington D.C. opgericht of eraan deelgenomen, zoals de Library of Congress en het Smithsonian Institution [zie Perrone, 2004: 494-495]. De casestudy's van Berlijn en Ottawa toonden aan dat de aanwezigheid van nationale culturele instellingen in de hoofdstad en de gepolitiseerde aard van hun aanbod het lokale culturele leven in de stad dreigen te overschaduwten. Dat is in lijn met de theorie van Agnew dat een historisch sterke planning en sturing van het cultuurbeleid in een federale hoofdstad van bovenaf schadelijk kan zijn voor de ontwikkeling van stedelijk cultuurbeleid [Agnew, 2016: 204].
- 39 Een tweede conclusie is dat er *ongeacht de concentratie van federale culturele instellingen altijd samenwerkingsmechanismen worden opgezet om ze te besturen*. Voorbeelden zijn het *Hauptstadtkulturvertrag* in Berlijn en de *National Capital Commission* in Ottawa. Zo zijn deelstaatregeringen betrokken bij het federale cultuurbeleid in de hoofdstad. Hun betrokkenheid is te verklaren door “het belang van de levenskwaliteit in deze steden en de erkenning van bepaalde kenmerkende regionale elementen die sommige hoofdsteden misschien willen behouden of bevorderen” [Paquette, 2019: 143]. Bovendien staat het betrekken van deelstaatregeringen bij het stedelijke cultuurbeleid ook in verband met de “entrepreneurial turn”, waarbij het cultuurbeleid in feite gebruikt wordt “voor andere stedelijke, economische of toeristische doelstellingen” [Rius-Ulldemolins en Klein, 2020: 934]. In Australië past de oproep van het Joint Standing Committee om nieuwe overlegstructuren op te zetten om de nationale instellingen in de hoofdstad efficiënter aan te sturen perfect in deze trend om het stedelijke cultuurbeleid te versterken door lokale actoren te betrekken, niet in de laatste plaats omdat deze instellingen een sleutelrol spelen in de economie van het Australisch Hoofdstedelijk Territorium.
- 40 Ten derde, maar gekoppeld aan de vorige vaststelling, blijkt uit de vergelijking dat er steevast *meerdere bestuursniveaus betrokken zijn bij het cultuurbeleid in de hoofdstad*. De relatie tussen deze bestuursniveaus kan dual zijn, of een eerder coöperatief karakter hebben. Het cultuurbeleid in Duitsland en Brazilië heeft een sterk coöperatief karakter, waarbij de federale overheid en de deelstaten samenwerken aan het cultuurbeleid in de hoofdstad. Ook het bestaan van de National Capital Commission in Ottawa past in deze coöperatieve trend. In Australië en België zijn ook verschillende overheden betrokken bij het cultuurbeleid in de hoofdstad, maar de institutionele structuur is fundamenteel minder coöperatief van aard. De federale overheid en de deelstaten voeren het cultuurbeleid op duale wijze uit, zij aan zij, en elke regering is exclusief verantwoordelijk voor haar eigen culturele instellingen en initiatieven.

- 41 In België bestaat er weliswaar een dynamiek van coöperatief federalisme inzake cultuurbeleid (bv. het Beliris-mechanisme²³ of het Cultureel Samenwerkingsakkoord tussen de gemeenschappen [Lowies en Schrobiltgen, 2016]), maar die samenwerking blijft eerder schaars, ad hoc en optioneel. Wat de organisatie en het beheer van de nationale culturele instellingen betreft, is institutionele samenwerking met de gemeenschappen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest volstrekt onbestaand, zoals het voorbeeld van KANAL illustreert. Deze vaststelling sluit aan bij het onderzoek van de Joint Standing Committee in Australië. Daarin wordt het ontbreken van een formeel samenwerkingsmechanisme gezien als een belemmering voor de ontwikkeling van gemeenschappelijke doelen en strategieën ter bevordering van de nationale culturele instellingen in Canberra. Om dat probleem op te lossen, werd er bij de Australische regering op aangedrongen om een nieuwe overlegstructuur te creëren met vertegenwoordigers van zowel de federale regering als de deelstaatregering. De Belgische beleidsmakers kunnen de toegenomen samenwerking in Canberra maar beter goed bestuderen, want het kan een interessante piste zijn voor de toekomst van de federale culturele instellingen in Brussel.

BIBLIOGRAPHIE

- AGNEW, Caroline, 2016. Being Part of the 'Supercreative Core': Arts, Artists and the Experience of Local Policy in the Creative City Era. In: PAQUETTE, Jonathan (dir.), *Cultural Policy, Work and Identity: The Creation, Renewal and Negotiation of Professional Subjectivities*. Londen: Routledge. pp. 197-213.
- ANHEIER, Helmut en ISAR, Yudhishtir Raj, 2008. *Cultures, and Globalization: The Cultural Economy*. Thousand Oaks: Sage.
- ANHEIER, Helmut, MERKEL, Janet en WINKLER, Katrin, 2021. Culture, the Arts and the COVID-19 Pandemic: Five Cultural Capitals in Search of Solutions. Berlijn: Hertie School.
- BELGISCHE SENAAT, 1993. Samenwerkingsakkoord van 15 september 1993 tussen de Federale Staat en het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest met betrekking tot bepaalde initiatieven bestemd om de internationale rol en de functie van hoofdstad van Brussel te bevorderen, In: *B.S.* 1993, p. 25.567.
- BELGISCHE SENAAT, 2014. Verzoek tot het opstellen van een informatieverlag betreffende de noodzakelijke samenwerking tussen de federale culturele en wetenschappelijke instellingen en de Gemeenschappen (en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) en de toekomst van het cultureel beleid in dit land, nr. 6-109/1.
- BEUMIER, Marc en BRYNAERT, Nicolas, 2004. Les établissements scientifiques fédéraux. In: *Courrier hebdomadaire du CRISP* 2004. vol. 30, nr. 1855-1856, pp. 5-84.
- BONET, Lluís en NÉGRIER, Emmanuel, 2011. La tensión estandarización-diferenciación en las políticas culturales. El caso de España y Francia. In: *Revista Gestión y Análisis de Políticas Públicas* 2011. vol. 6, pp. 53-73.

- BURNS, Rob en VAN DER WILL, Wilfried, 2003. German cultural policy: An overview. In: *International Journal of Cultural Policy* 2003. vol. 9, nr. 2, pp. 133-152.
- DIE BEAUFTRAGTE DER BUNDESREGIERUNG FÜR KULTUR UND MEDIEN, 2020. *Im Bund mit der Kultur: Kultur- und Medienpolitik der Bundesregierung*. Berlin: Die Beauftragte der Bundesregierung für Kultur und Medien.
- FRANSE GEMEENSCHAP, 2010. *Les dépenses culturelles et sportives en Belgique fédérale, 1995-2007*, Brussel: Ministerie van de Franse Gemeenschap.
- GENARD, Jean-Louis, CORIJN, Eric, FRANCO, Bernard en SCHAUT, Christine, 2009. Brussel en cultuur. In: *Brussels Studies*, Synthesenota nr. 8.
- GORDON, David L. A., 1998. A City Beautiful plan for Canada's capital: Edward Bennett and the 1915 plan for Ottawa and Hull. In: *Planning Perspectives* 1998. vol. 13, nr. 3, pp. 275-300.
- JOINT STANDING COMMITTEE ON THE NATIONAL CAPITAL AND EXTERNAL TERRITORIES, 2018. *ACT Government responses to questions on notice from public hearing 22 June 2018*. Canberra: The Parliament of the Commonwealth of Australia. Submission 69 – Supplementary Submission.
- JOINT STANDING COMMITTEE ON THE NATIONAL CAPITAL AND EXTERNAL TERRITORIES, 2019. *Telling Australia's Story – and why it's important. Report on the inquiry into Canberra's national institutions*. Canberra: The Parliament of the Commonwealth of Australia.
- KAUFMANN, David, 2020. Capital Cities in Interurban Competition: Local Autonomy, Urban Governance and Locational Policy Making. In: *Urban Affairs Review* 2020. vol. 56, nr. 4, pp. 1168-1205.
- KYNE, Steve en MORTON, Judy, 2017. Meeting of Cultural Ministers – the Statistical Advisory Group and the Statistics Working Group – a history. Canberra: MCM Statistics Working Group.
- LOWIES, Jean-Gilles en SCHROBILTGEN, Marie-Hélène, 2016. L'accord de coopération culturelle entre la Communauté française et la Communauté flamande. In: *Courrier hebdomadaire du CRISP* 2016. vol. 2293-2294, nr. 8, pp. 5-60.
- MEETING OF CULTURAL MINISTERS, 2020. *Communiqué – 13 November 2020*. Canberra: Meeting of Cultural Ministers.
- MERKEL, Janet, 2016. From a divided city to a capital city: Berlin's cultural policy frameworks between 1945 and 2015. In: *Hypotheses* [online]. 5 december 2016. [Geraadpleegd op 29/04/2021]. Beschikbaar op: <https://chmcc.hypotheses.org/2474>.
- NASSAUX, Jean-Paul, 2012. Les aspects bruxellois de l'accord de réformes institutionnelles du 11 octobre 2011. In: *Courrier hebdomadaire du CRISP* 2012. vol. 2129-2130, nr. 4, pp. 5-61.
- PAQUETTE, Jonathan, 2008. Engineering the Northern Bohemian: Local Cultural Policies and Governance in the Creative City Era. In: *Space and Polity* 2008. vol. 12, nr. 3, pp. 297-310.
- PAQUETTE, Jonathan, 2010. La réforme des musées nationaux du Canada : les défis professionnels et managériaux de la recherche. In: *Canadian Public Administration* 2010. vol. 53, nr. 3, pp. 375-394.
- PAQUETTE, Jonathan, 2019. *Cultural Policy and Federalism*. Cham (CH): Palgrave Macmillan.
- PERONE, Donald Hugh, 2004. Searching for a National Policy on the Arts. In: *The Review of Policy Research* 2004. vol. 21, nr. 4, pp. 485-504.
- PONTES DE ARAUJO, Marcelo Augusto en VILLAROYA, Anna, 2020. The institutionalization of Brazilian cultural policies after the military dictatorship (1985-2016). In: *International Journal of Cultural Policy* 2020. vol. 26, nr. 1, pp. 1-15.

RAAD VOOR CULTUUR 2005. Het belang van de federale culturele instellingen voor het cultuurbeleid in Vlaanderen. Visie over een werkbare structuur. Advies C13/05, 8 december 2005. Beschikbaar op: https://www.vlaanderen.be/sarc/sites/sarc/files/2021-06/advies_c13.05.pdf.

RAPP, Tobias, 2012. The Price of Cool. Berlin's Struggling Artists Demand Share of the Pie. In: *Der Spiegel International* [online]. 30 maart 2012. [Geraadpleegd op 29/04/2021]. Beschikbaar op: <https://www.spiegel.de/international/germany/declines-in-funds-and-space-threaten-berlin-arts-scene-a-824497.html>.

ROMAINVILLE, Céline, 2015. Chapitre 43 - Le droit bruxellois de la culture. In: DE BROUX, Pierre-Olivier, LOBAERT, Bruno en YERNAULT, Dimitri (eds.), *Le droit bruxellois*, Brussel, Bruylant, pp. 1539-1586

ROWAT, Donald C., 1970. The Government of Federal Capitals. In: *International Review of Administrative Sciences* 1970. vol. 36, nr. 4, pp. 347-355.

RUIS-ULLDEMOLINS, Joaquim en KLEIN, Ricardo, 2020. Does cultural policy matter? Political orientations, cultural management models, and the results of public cultural action in Barcelona and Valencia. In: *Local government studies* 2020. vol. 46, nr. 6, pp. 934-958.

SELCHE, Wayne A., 1989. A New Start toward a More Decentralized Federalism in Brazil?. In: *Publius: The Journal of Federalism* 1989. vol. 19, nr. 3, pp. 167-183.

STIERLI, Martino, 2013. Building No Place: Oscar Niemeyer and the Utopias of Brasília. In: *Journal of Architectural Education* 2013. vol. 67, nr. 1, pp. 8-16.

THE FEDERAL GOVERNMENT COMMISSIONER FOR CULTURE AND THE MEDIA, 2018. *The German federal government's cultural and media policy*. Berlijn: The Federal Government Commissioner for Culture and the Media.

UPCHURCH, Anna, 2007. Linking cultural policy from Great Britain to Canada. In: *International Journal of Cultural Policy* 2007. vol. 13, nr. 3, pp. 239-254.

VALLET, Cédric, 2018. Tempête dans le Kanal. In: *Médor*, nr. 12, Autumn 2018, pp. 92-99. Beschikbaar op: <https://medor.coop/magazines/medor-12-autumn-2018/enquete-kanal-citroen-musee-pompidou/?full=1>

VAN WYNSBERGHE, Caroline, 2003. Les capitales fédérales, une comparaison. In: *Revue internationale de politique comparée* 2003. vol. 10, nr. 1, pp. 63-77.

VAN WYNSBERGHE, Caroline, 2014. Brussels, DC : le rêve américain ?. In: *Outre-Terre : revue française de géopolitique* 2014. vol. 40, nr. 3, pp. 321-332.

VELAERS, Jan, 2014. Brussel in de zesde staatshervorming. In: VELAERS, Jan, VANPRAET, Jürgen, PEETERS, Yannick en VANDENBRUWAENE, Werner (dir.), *De zesde staatshervorming: instellingen, bevoegdheden en middelen*. Antwerpen: Intersentia. pp. 965-1024.

VUYE, Hendrik en WOUTERS, Veerle, 2018. *Vlaanderen voltooid. Met of zonder Brussel?* België: Doorbraak.

WITTE, Els, 2015. *Het debat rond de federale culturele en wetenschappelijke instellingen (2010-2015)*. Brussel: Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten. Standpunten 37.

WYSZOMIRSKI, Margaret, 2004. From Public Support for the Arts to Cultural Policy. In: *The Review of Policy Research* 2004. vol. 21, nr. 4, pp. 469-484.

NOTES

1. Brussel is een “meervoudige” hoofdstad, in die zin dat verschillende regeringen de stad als hun hoofdstad beschouwen.
2. Samenwerkingsakkoord van 6 februari 2013 tussen de Vlaamse Gemeenschap en de Franse Gemeenschap betreffende het beheer en de werking van de ‘Nationale Plantentuin van België’.
3. Art. 23, lid 6, Basiswet voor de Bondsrepubliek Duitsland.
4. Art. 20, lid 2, Grondwet van Berlijn.
5. Art. 22, lid 1, Grondwet van de Bondsrepubliek Duitsland.
6. Bovendien blijft de *Bund* uitdrukkelijk zijn rol opnemen om evenementen en organisaties met (inter)nationale “uitstraling” onder de aandacht te brengen – zie Die Beauftragte der Bundesregierung für Kultur und Medien, 2020: 32.
7. Art. 23, III-V & art. 24, VII & IX, Grondwet van de Federale Republiek Brazilië.
8. Art. 30, lid 9, Grondwet van de Federale Republiek Brazilië.
9. Art. 215, Grondwet van de Federale Republiek Brazilië.
10. Art. 215, paragraaf 3, Grondwet van de Federale Republiek Brazilië.
11. Zie art. 216 A, paragrafen 3-4, Grondwet van de Federale Republiek Brazilië.
12. Waaronder het Museu Nacional da República en de Biblioteca Nacional de Brasília.
13. Sectie 107, Grondwet van het Gemenebest van Australië.
14. Bijvoorbeeld het Australian Museum in New South Wales (1827); de bibliotheek en het museum van Zuid-Australië (1834).
15. Naast bovengenoemde instellingen zijn dit onder andere het Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies, de Australian National Botanic Gardens en de National Portrait Gallery. Slechts enkele nationale instellingen, zoals het Australian National Maritime Museum, zijn niet in de stad gevestigd (zie [Joint Standing Committee on the National Capital and External Territories, 2019: 4-5]).
16. Zie <https://www.arts.act.gov.au/about-us>.
17. Bijvoorbeeld het National Arts Centre en het National Museum of Science and Technology.
18. Art. 127 van de Belgische Grondwet.
19. Art. 135 bis van de Belgische Grondwet juncto art. 4bis van de Bijzondere meerderheidswet op de Brusselse instellingen.
20. Het is moeilijk om precies te weten welke rol de gemeenten spelen. Een studie gepubliceerd door de Franse Gemeenschap in 2010 schatte het aandeel van de openbare culturele begroting afkomstig van de gemeenten en provincies op bijna 40 % [Franse Gemeenschap, 2010].
21. Cultureel samenwerkingsakkoord van 7 december 2012 tussen de Vlaamse en de Franse Gemeenschap, B.S. 13 december 2013, 98 660.
22. Samenwerkingsakkoord van 15 september 1993 tussen de Federale Staat en het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest met betrekking tot bepaalde initiatieven bestemd om de internationale rol en de functie van de hoofdstad van Brussel te bevorderen, B.S. 30 november 1993.
23. In het kader van het Beliris-samenwerkingsakkoord van 15 september 1993 bespreken de ministers van de Brusselse regering en de federale ministers de aanwending van de federale middelen bestemd voor de financiering van de internationale rol en de hoofdstadfunctie van Brussel.

RÉSUMÉS

In België worden steeds meer bevoegdheden overgeheveld naar de gewestendeelstaten, en dat maakt het toekomstige statuut van de federale culturele instellingen in Brussel onzeker. Om het politieke debat te verbreden, gaan we in dit artikel na hoe nationale culturele instellingen in verschillende federale hoofdsteden gestructureerd zijn. We nemen Berlijn, Brasilia, Canberra, Ottawa en Brussel onder de loep, met bijzondere aandacht voor de grondwettelijke verdeling van bevoegdheden en voor samenwerkingsmechanismen tussen regeringen. Uit het overzicht blijkt dat de federale overheid steevast een rol speelt in het bestuur van nationale culturele instellingen in deze hoofdsteden. Bovendien zijn er in de meeste hoofdsteden mechanismen voor culturele samenwerking ontstaan om federale en regionale deelstatelijke acties op elkaar af te stemmen. Op dat vlak is er in Brussel nog ruimte voor verbetering.

Compte tenu de l'évolution constante de la Belgique vers une plus grande décentralisation des compétences, le statut futur des institutions culturelles fédérales à Bruxelles demeure incertain. Afin d'élargir le champ du débat politique, le présent article présente une comparaison des configurations institutionnelles des institutions culturelles nationales dans différentes capitales fédérales. Les cas de Berlin, Brasília, Canberra, Ottawa et Bruxelles sont examinés, l'accent étant mis sur la répartition constitutionnelle des compétences et sur les mécanismes de coopération entre les niveaux de gouvernement. Cet état des lieux montre que le gouvernement fédéral joue invariablement un rôle dans l'administration des institutions culturelles nationales dans les différentes capitales. En outre, dans la plupart des capitales, des mécanismes de coopération culturelle sont mis en place pour coordonner l'action fédérale et celle des entités fédérées. Sur ce dernier point, il semble que des améliorations soient possibles à Bruxelles.

Given Belgium's continuing surge towards a greater devolution of powers, the future status of the federal cultural institutions in Brussels remains uncertain. To expand the scope of the political debate, this article provides a comparison of the institutional configuration of national cultural institutions in different federal capitals. This article will examine Berlin, Brasilia, Canberra, Ottawa, and Brussels with a particular focus on the constitutional distribution of powers and intergovernmental cooperation mechanisms. The overview shows that the federal government invariably plays a role in the administration of national cultural institutions in these capital cities. In addition, in most capitals, cultural cooperation mechanisms are established to coordinate federal and state action. On this latter point, there seems to be room for improvement in Brussels.

INDEX

Thèmes : 1. histoire – culture – patrimoine

Keywords : Berlin, federalism, Flemish community committee, institutions, public action

Trefwoorden : Berlijn, federalisme, Vlaamse gemeenschapscommissie, instellingen, overheidsoptreden

Mots-clés : Berlin, fédéralisme, Commission communautaire flamande, institutions, action publique

AUTEURS

ARNAUD BOUTEN

Arnaud Bouten studeerde rechten aan de Katholieke Universiteit Leuven. Zijn masterproef ging over de institutionele organisatie van het cultuurbeleid in Brussel, vanuit een zowel juridische als praktische invalshoek. Sinds september 2021 is Arnaud lid van de Brusselse balie, terwijl hij zich tegelijkertijd verder specialiseert in intellectuele eigendom en ICT-recht via een master-na-masteropleiding aan de KU Leuven.

KAREL REYBROUCK

Karel Reybrouck is postdoctoraal onderzoeker aan het Leuven Centre for Public Law. In september 2022 verdedigde Karel met succes zijn doctoraatsthesis over de verdeling van bevoegdheden in federale systemen. Samen met zijn promotor Stefan Sottiaux schreef hij een boek over de federale bevoegdheden in België (Intersentia, 2019). Hij deed onderzoek bij Eurac (2022), aan de National University of Singapore (2020) en aan het Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law (2018).